

EVROPSKO KRIVIČNO PRAVO - MIT ILI REALNOST?

Merita Kettunen, *Legitimizing European Criminal Law: Justifications and Restrictions*, Springer, p. 278.

Od samog osnivanja, Savet Evrope i Evropska unija (EU) radili su na harmonizaciji pravnih sistema svojih država članica. I pored toga što se taj proces u mnogim pravnim granama pokazao kao uspešan, oblast krivičnog prava čini se kao najizazovnija. To je dovelo do toga da se postavi pitanje uopšte postojanja evropskog krivičnog prava. Tokom godina, često je dolazilo do zajedničkih akcija u polju krivičnog prava između država članica EU. Porast kriminala, razvoj unutrašnjeg tržišta EU, kao i ukidanje granica doveli su do potrebe država da saraduju.¹ U jednom od prošlogodišnjih izdanja izdavačke kuće Springer, autorka *Merita Kettunen* dala je jedan drugačiji pristup ovoj oblasti. Naime, ona je pokušala da objasni opravdanja i ograničenja evropskog krivičnog prava kroz konstitucionalizaciju evropskog prava, sve vreme prateći i praksu Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP). Njeno osnovno istraživačko pitanje jeste – kako opravdati upotrebu evropskog krivičnog prava? Kako bi odgovorila na njega ona se koristi normativnim pristupom, pre svega razmatranjem materijalnog krivičnog prava i evropskih krivičnopravnih principa.

Monografija se sastoji od šest poglavlja. Prvo poglavlje je uvodno i u njemu se razmatraju osnovna istraživačka pitanja i metodološki pristup. Ovaj rad počiva na premisi da donošenje i sprovođenje evropskog krivičnog prava ne mora da ograniči suverenitet država, već ograničava autonomiju u donošenju odluka. Kao dokaz za tu tvrdnju, autorka se oslanja na pripremne radove ugovora u okviru primarnog prava EU. Kao što je rečeno, teorijski okvir se bazira na evropskim ustavnim normama, pod kojima se podrazumeva Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP) i primarno pravo EU.

Drugo poglavlje je neophodno za razumevanje cele tematike, a posvećeno je prirodi tradicionalnog krivičnog prava, dakle na nacionalnom nivou. Krivično pravo predstavlja izraz državne moći i suvereniteta. Na jedan suptilan i nenametljiv način, filozofski koncepti utilitarizma i deontološki pristup su sredstva kojima autorka pokušava da objasni postojanje i primenu krivičnog prava. U ovom delu monografije, autorka pruža čitaocima uvid u različita teorijska objašnjenja i autore koji ih podržavaju. Savršen je uvod za poglavlje tri koje se bavi osobinama evropskog krivičnog prava, a najpre se razmatra istorija evropskog krivičnog prava. Još nakon Drugog svetskog rata počela je evropeizacija, a saradnja u oblasti

¹ Valsamis Mitsilegas, *EU Criminal Law (Modern Studies in European Law)*, Hart Publishing, Oregon, 2009, pp. 5-8.

krivičnog prava nastala je prvo u okviru Saveta Evrope, a u EU su ozbiljniji koraci učinjeni donošenjem Ugovora iz Mاستrihta, koji u okviru trećeg stuba (koji se odnosi na pravosuđe i unutrašnju politiku) daje ograničenu nadležnost organima. Najpre je 1975. godine otpočela saradnja formiranjem jedne neformalne grupe u okviru Evropskog saveta kao odgovor na terorističke pretnje Evropi, a onda je 1985. godine iskorenjeno kontrolisanje granica Šengenskim sporazumom. Ipak, Ugovor iz Mاستrihta je taj koji se ozbiljnije bavio ovim pitanjem, do donošenja Lisabonskog ugovora. Lisabonskim ugovorom EU dobija supranacionalna zakonodavna ovlašćenja u okviru materijalnog i procesnog krivičnog prava i osniva se Evropsko javno tužilaštvo.² Osnovne vrednosti evropskog krivičnog prava su centar ove glave. Na prvom mestu, ljudsko dostojanstvo mora biti zaštićeno i to je osnovni preduslov. Upravo kroz dostojanstvo objašnjavaju se osnovni krivičnopravni principi – princip *ultima ratio* i princip proporcionalnosti, a ujedno je ljudsko dostojanstvo osnovna vrednost demokratije i u mnogim članovima EKLJP osnovni zaštitni objekat. Pored toga, za evropsko krivično pravo neophodno je da vlada pluralistička demokratija odlikovana principom politike jednakosti. Nakon što nas upozna je sa razlikama između domaćeg i evropskog krivičnog prava, kao i opšteg prava EU i evropskog krivičnog prava, autorka se posvećuje pravnom osnovu za određivanje nadležnosti EU da donosi pravne akte u oblasti materijalnog krivičnog prava. Taj osnov pronađen je u članu 83 Ugovora o funkcionisanju EU. Ovaj član daje nadležnost Evropskom parlamentu i Savetu da direktivama utvrde minimalna pravila za definisanje krivičnih dela i sankcija za naročito teške oblike kriminala koji imaju prekograničnu dimenziju. Navode se koji bi to oblici kriminala bili, a to su terorizam, trgovina ljudima i seksualno iskorišćavanje žena i dece, ilegalni promet droge, ilegalni promet oružja, pranje novca, korupcija, falsifikovanje sredstava plaćanja, računarski kriminal i organizovani kriminal (tzv. evropska krivična dela). Ozbiljnost ovih krivičnih dela i njihova prekogranična dimenzija kvalifikuju ih da budu rešavana na nivou EU.

U četvrtom poglavlju istaknuti su teorijski ideali i za evropske ustavne strukture i za krivično zakonodavstvo. Naime, prvo se opisuje evropski ustavni pluralizam. U skladu s tim, koristi se termin heterarhija kojim autorka čitaocima želi da ukaže da odnos između režima u okviru EKLJP i u okviru EU nije u odnosu hijerarhije sa nacionalnim pravnim sistemom, te govori i o pristupanju EU EKLJP. Ustavni principi, koji bi trebalo da budu vodeći u okviru zakonodavnog procesa za krivično pravo u EU, izvode se iz člana 83 Ugovora o funkcionisanju EU i to je zaključak koji je donet nakon analize osnovnih principa prava EU (poput principa prvenstva prava EU) i principa krivičnog prava (kroz transnacionalnu dimenziju *ultima ratio* principa, kao i principa legalnosti i preciznosti). U korist ovog zaključka ide i sudska praksa

² Aleksandar Ivanović, „Evropsko krivično pravo – istorijski razvoj, izazovi i perspektive“, *Pravne teme*, 5, br. 3, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, str. 111-124.

Suda pravde EU koju je autorka analizirala. Poglavlje koje sledi nakon ovog nosi pomalo pesimističan naziv – Ideali uzdrmani stvarnošću. Ovo poglavlje pokazuje kako pravo koje se zapravo primenjuje ne mora uvek biti saglasno normativnim idealima, koji su u prethodnim poglavljima pominjani. Najpre analizom Mišljenja Suda pravde EU 2/13 o pristupanju EU EKLJP daje zaključak da ovo Mišljenje zapravo i nije u skladu sa suverenim izborom država članica o nivou zaštite ljudskih prava. Čitaoci tokom cele ove glave nailaze na različite potencijalne pravne osnove za evropsko krivično pravo. Neki od njih su zaštita finansijskih interesa, međunarodna saradnja, funkcionisanje unutrašnjeg tržišta, čak i korišćenje fleksibilne klauzule iz člana 352 Ugovora o funkcionisanju TFEU. Međutim, neizbežno se autorka vraća na član 83 Ugovora o funkcionisanju EU kao najboljem pravnom osnovu za ovu oblast.

U poslednjem, zaključnom poglavlju, autorka nas podseća na značaj ljudskog dostojanstva kao osnovnog opravdanja za evropsko krivično pravo. Opravdanje svakako da postoji i u potrebi država članica da sarađuju u oblasti prekograničnog kriminala. Ono što je ipak nužno održati jeste suverenitet država članica, te ograničenja evropskog krivičnog prava upravo i leže u poštovanju krivičnopravnih principa. Imajući u vidu značaj i osetljivost krivičnog prava, jasno je da ovo pitanje nije samo pravno, već i političko. Od stupanja Lisabonskog ugovora na snagu, primećeni su određeni pomaci. Donet je određeni broj direktiva, a predsednica Komisije, *Ursula von der Leyen*, u svojim političkim smernicama za novu Komisiju istakla je da će EU učiniti sve da spreči porodično nasilje i zaštiti žrtve. Istovremeno, države članice su se 2019. godine složile da bi dalja „Lisabonizacija“ po pitanju materijalnog krivičnog prava bila nepotrebna, što znači da bi sada akcenat trebalo da bude na sprovođenju i implementiranju trenutnog zakonodavstva.³

Ova knjiga se ističe po objektivnom ukazivanju i na opravdanja i na ograničenja koje evropsko krivično pravo trpi, te ostavlja čitaocu prostor da sam donese zaključke o legitimnosti postojanja evropskog krivičnog prava. Spoj krivičnopravnih i ustavnopravnih principa uz sudsku praksu ESLJP i Suda pravde EU, kao i viđenja određenih autora čine da ova knjiga bude zaokružena. Pravna praznina koja postoji u ovoj oblasti je na ovaj način počela da se popunjava, barem iz normativnopravne perspektive. Ovo delo bi stoga moglo biti od koristi svim pravnicima koji se bave kako evropskim tako i krivičnim pravom.

LITERATURA

Csonka, Peter, Landwehr Oliver, “10 Years after Lisbon – How “Lisbonised” is the Substantive Criminal Law in the EU?”, *EUCRIM*, 4, pp. 261-267.

³ Peter Csonka, Oliver Landwehr, “10 Years after Lisbon – How “Lisbonised” is the Substantive Criminal Law in the EU?”, *EUCRIM*, 4, pp. 261-267.

Ivanović, Aleksandar, „Evropsko krivično pravo – istorijski razvoj, izazovi i perspektive“, *Pravne teme*, 5, br. 3, Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru, str. 110-135;

Mitsilegas, Valsamis, *EU Criminal Law (Modern Studies in European Law)*, Hart Publishing, Oregon, 2009.

Jovana BLEŠIĆ